

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Pederasten op de Place Royale

Pupont, Wannes

Citation

Pupont, W. (2011). Pederasten op de Place Royale. *Leidschrift : Vergeten Verleden*, 26(April), 79-91. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73065>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73065>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Leidschrift

Historisch Tijdschrift

Artikel/Article: *Pederasten op de Place Royale. Een fragment uit het vergeten verleden van Brussel*

Auteur/Author: *Wannes Pupont*

Verschenen in/Appeared in: *Leidschrift*, 26.1 (Leiden 2011) 79-91

© 2011 Stichting Leidschrift, Leiden, The Netherlands

ISSN 0923-9146

E-ISSN 2210-5298

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher.

Leidschrift is een zelfstandig wetenschappelijk historisch tijdschrift, verbonden aan het Instituut voor geschiedenis van de Universiteit Leiden. *Leidschrift* verschijnt drie maal per jaar in de vorm van een themanummer en biedt hiermee al vijfentwintig jaar een podium voor levendige historiografische discussie.

Artikelen ouder dan 2 jaar zijn te downloaden van www.leidschrift.nl. Losse nummers kunnen per e-mail besteld worden. Het is ook mogelijk een jaarabonnement op *Leidschrift* te nemen. Zie www.leidschrift.nl voor meer informatie.

Leidschrift is an independent academic journal dealing with current historical debates and is linked to the Institute for History of Leiden University. *Leidschrift* appears tri-annually and each edition deals with a specific theme.

Articles older than two years can be downloaded from www.leidschrift.nl. Copies can be order by e-mail. It is also possible to order an yearly subscription. For more information visit www.leidschrift.nl.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in *Historical Abstracts*.

Secretariaat/ Secretariat:

Doelensteeg 16
2311 VL Leiden
The Netherlands
071-5277205
redactie@leidschrift.nl
www.leidschrift.nl

Comité van aanbeveling/ Board of recommendation:

Dr. J. Augusteijn
Prof. dr. W.P. Blockmans
Prof. dr. H.W. van den Doel
Prof. dr. L. de Ligt
Prof. dr. L.A.C.J. Lucassen
Prof. dr. H. te Velde

Pederasten op de Place royale. Een fragment uit het vergeten verleden van Brussel

Wannes Dupont

Over homoseksualiteit is de laatste decennia ontzettend veel gezegd en geschreven. Dat die niet zomaar als een universele en transhistorische constante dient te worden beschouwd, is inmiddels ten overvloede beargumenteerd door zowel sociologen als antropologen, cultuurwetenschappers en historici.¹ Voor historici vormt de studie ervan in een ver verleden een erg specifieke methodologische en heuristische uitdaging. De term homoseksualiteit bestond immers niet voor 1868 en zelfs daarna zou die maar met mondjesmaat in het taalgebruik van de eerste seksuologen doordringen. Op straat duurde het nog veel langer vooraleer deze categorie algemeen ingang vond. Voor men in de archieven duikt, zien geïnteresseerden zich dan ook gedwongen om na te gaan waar men precies naar op zoek is. Waarop baseert men een goede zoekstrategie? Dat lijkt a fortiori zo met betrekking tot België waar er naar dit onderwerp tot dusver nauwelijks historisch onderzoek is gevoerd. Terwijl er de laatste kwarteeuw in de buurlanden behoorlijk veel spuurwerk is verricht en ondertussen heel wat materiaal is opgedolven, blijft het over België opvallend stil. Niemand heeft zich vooralsnog op deze niche van het vooroorlogse verleden gestort. Gezien het contrast met de ijver die elders wel aan de dag is gelegd, stelt zich de vraag waarom dat nog steeds het geval is. Katholiek schroom, misschien? Zulk schroom heeft er zeker toe bijgedragen dat de beoefenaars van zo een ernstig metier er lange tijd van afgezien hebben om aan een gevoelige materie als homoseksualiteit hun vingers te branden. Reeds tijdens de late jaren zestig irriteerde deze preutsheid een eenzame uitzondering in het Vlaamse historiografische landschap al dermate dat hij zich genoodzaakt voelde om naar Nederland uit te wijken.² Maar daarmee is uiteraard ook niet

---

¹ De literatuur is te uitgebreid om hier op te sommen. Voor een goede inleiding tot de veelzijdige bedenkingen bij een essentialistische opvatting van seksualiteit in het algemeen zie J. Weeks, *Sexuality* (2de ed.; Londen en New York 2003) en met betrekking tot homoseksualiteit in het bijzonder A. Jagose, *Queer Theory. An Introduction* (New York 1997).

² Jos Van Ussel publiceerde in 1968 zijn proefschrift over de *Geschiedenis van het seksuele probleem*. Omdat hij in Vlaanderen geen academicus bereid had gevonden om als promotor op te treden, trok Van Ussel teleurgesteld naar de Universiteit van

alles gezegd over de opvallende leemte in het onderzoek en er is allicht meer aan de hand. Dat laatste vermoeden ligt aan de basis van deze bijdrage. Die wil aantonen, hoe specifieke historische factoren sterke barrières hebben opgeworpen die de historische studie van homoseksualiteit in België aanzienlijk bemoeilijken. Tegelijkertijd wordt aangevoerd dat de relatieve schaarste aan veel bronnenmateriaal niet zomaar mag doen besluiten dat wat niet meteen gevonden wordt, geen geschiedenis heeft. Het verhaal van een geheel vergeten affaire wijst de weg door de archieven heen, naar de sporen van een verleden dat niet geheel strookt met de verwachtingen.

Beroering op de Kunstberg

Op woensdag 7 juni 1899, rond middernacht, haastte een bode zich met dringend nieuws over de oprijlaan van het statige kasteel van Dongelberg. Bij de burgemeester van het kleine Brabantse dorpje, vlakbij het Waalse Jodoigne, was zonet een telegram van de Brusselse politie binnengelopen met de opdracht om de boodschap onverwijld aan baron Osy de Zegwaert door te spelen. De baron, die sinds een week met zijn familie op het landgoed verbleef om even aan het stadsleven te ontsnappen, kreeg een kort, maar alarmerend bericht te lezen. Daarin verzocht een adjunct-commissaris van de eerste divisie hem met aandrang om enkele agenten de toegang te verlenen tot zijn huis in het hart van de Belgische hoofdstad, op een steenworp van het koninklijk paleis. Baron Vrints de Treuenfels, buurman en schoonbroer van Osy de Zegwaert, gaf zijn koetsier de opdracht om via een ladder een blik te werpen in de slaapkamer van de conciërge. Niemand had de corpulente man van 58 sinds de vrijdag voordien immers nog gezien. Omwonenden herinnerden zich dat hij tijdens het weekend op visite zou gaan bij familie op het platteland bij Charlerloi, maar een broer wist per post te bevestigen dat zijn bezoeker al op zaterdag was teruggekeerd naar de stad. Door het raam bevestigde de aanblik van de slaapkamer dat de groeiende ongerustheid niet zonder reden was: laden en kasten bleken overhoop gehaald en iemand had zelfs de lakens van het bed gerukt, maar van de conciërge nog steeds geen spoor.

Osy de Zegwaert liet per kerende verstaan 's morgens de eerste trein te zullen nemen om persoonlijk voor de politie de deur te openen. Meteen

---

Amsterdam, waar hij aan de slag kon bij J. Presser. J. Kruithof en I. Geurts ed., *De seksualiteit herzien. Het werk van Jos Van Ussel* (Deventer 1979) 18.

na aankomst in het Luxemburgstation repte hij zich in alle vroegte door de rijke Leopoldwijk en langs het paleis naar het nummer drie van de *Place royale*; het Koningsplein op de top van de Kunstberg van waar de meest welstellende en adellijke Brusselaars uitkeken op de benedenstad die zich langs alle zijden in het omliggende platteland beet. Zoals afgesproken, wachtte adjunct Claes hem op voor de deur van de fraaie achttiende-eeuwse woning aan de ingang van het Museumplein. Toen ze samen het pand betraden, besepte het duo onmiddellijk de gruwelijke ernst van de zaak. Bloedige voetafdrukken besmeurden immers de vloer en liepen over de korte witmarmere trap die naar de bel-etage leidde. Donkerrode handafdrukken op de deur naar het achtersalon dat uitgaf op de koer wezen verder de weg. Kort nadien fronste de procureur des Konings in zijn kabinet wat verderop de wenkbrauwen wanneer hem een dringend en niet mis te verstaan dienstbericht onder de neus werd geduwd. 'Isidore Bruyère, concierge Baron Osy place Royale n° 3 trouvé assassiné ce matin 9 heures'.³ Te midden van de salon, in een enorme plas gedroogd bloed en bedolven onder twee witte lakens, was het zwaar toegetakelde lijk gevonden dat de baron niettemin dadelijk had herkend als zijn vermiste conciërge.

Niet enkel de hoofdcommissaris en zijn agenten van de juridische brigade haastten zich naar de plaats van de misdaad, maar er snelden weldra ook twee medische deskundigen, een chemisch expert, een griffier en een onderzoeksrechter toe. Zelfs procureur Nagels in hoogsteigen persoon, bijgestaan door een van zijn substituten, verscheen ten tonele en zou het onderzoek persoonlijk gaan leiden. Het gerecht hechtte duidelijk veel belang aan deze affaire en ook de kranten maakten ruim plaats voor wat ze de 'crime mystérieux de la Place royale' noemden. Een gruwelijke moord middenin de regeringswijk en nog wel in het huis van een vooraanstaand aristocraat zorgde sowieso voor sensatie, maar er was nog meer aan de hand. Toen de speurders het op de buik neergezegen lichaam van Bruyère lieten omdraaien, kon niemand naast de geopende broeksluiting kijken van waaruit nogal onwelvoeglijk de slippers van een hemd bengelden. Nog dezelfde dag meldde zich spontaan een bediende van de universiteit aan.⁴ De man bleek tot voor twee jaar nog te hebben gediend bij de grenadiers en wist dat Bruyère er toen bekend stond voor zijn 'mœurs invouables'. De conciërge wenkte immers vaak van achter het raam naar de op het

---

³ Rijksarchief Anderlecht, Rechtbank van Eerste Aanleg (hierna RA REA), niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', telegram, nr. 1bis.

⁴ Hij had het nieuws vernomen van de befaamde antropoloog en hoogleraar Héger.

Konginsplein gestationeerde schildwachten en presenteerde hen geregeld taartjes en sigaren of bood hen zelfs een borrel aan bij hem in het souterrain.⁵ Hier was een waar schandaal in de maak.

Sporen van spuurwerk

Na meerdere weken werk aan een nog niet ontsloten reeks procesdossiers in het Algemeen Rijksarchief in Brussel stootte ik geheel onverwacht op het vooronderzoek van deze ophefmakende affaire. Het dikke pak behoorde niet tot een inhoudelijke eenheid, maar was jaren voordien kennelijk samen met een stel andere portefeuilles samengebracht in een ongeordend stel curiosa door een griffier of archivaris die wilde voorkomen dat ze verloren gingen. De verleiding was groot om onmiddellijk te beginnen met lezen in deze vergeten moordzaak, die tot mijn grote verbazing scheen te raken aan het thema waar ik zo verwoed naar op zoek was in de enorme reeksen processtukken. Het was immers een hele klus geweest om op het spoor te komen van dossiers waarin homoseksuele contacten hadden geleid tot gerechtelijke vervolging om zo door te kunnen dringen tot een nog volstrekt onbekend Brussels milieu in de late negentiende eeuw. Aangezien de Belgische wet gelijkgeslachtelijke seksualiteit niet als dusdanig strafbaar stelde, moest elke zedenzaak er afzonderlijk op nageslagen worden. Die klus had inmiddels wel wat opgeleverd. Enkele tientallen mappen toonden aan dat homoseksuele feiten wel degelijk met enige regelmaat voor de rechter verschenen wanneer die onder de algemene bescherming van de openbare zeden vielen, of wanneer dwang en/of de betrokkenheid van minderjarigen er een aanranding van de eerbaarheid van maakte. Het viel wel enigszins tegen dat de rechter doorgaans allerminst geïnteresseerd was in de speciale aard van de feiten zelf. Zedenzaken bleken in de regel erg beknopt en beperkten zich tot een technische vaststelling van het gepleegde materiële feit. Zodra vaststond dat twee of meerdere mannen – want het gaat bijna uitsluitend om mannen – zich bezondigd hadden aan een onbetamelijke aanraking kon men snel oordelen en afronden. De dossiers onthulden in de regel weinig details over de onbekende wereld van de zogenaamde ‘pederastes’ en de ‘enculeurs’, twee termen waarmee in de bronnen courant verwezen wordt naar mannen die seks hadden met mannen.

---

⁵ RA REA, niet geïnventariseerd, vooronderzoek ‘Affaire Place royale’, procesverbaal van het onderzoek ter plaatse, nr. 4.

In dat opzicht leek de lijvige moordzaak een stuk veelbelovender. De terbeschikkingstelling van veel meer middelen en de inquisitoire aanpak die dat mogelijk maakte, hadden geresulteerd in folio's vol rapporten en verhoren die in schrill contrast stonden met de technische bondigheid van de meeste zedendossiers. Bovendien drong de aandacht voor de homoseksuele elementen in de zaak zich vanaf het begin op. De baron kon namelijk bevestigen dat er niets gestolen was. 'Le vol', concludeerde een journalist toen dit bekend werd, 'n'a pas été le mobile du crime, qui aurait parait-il, pour cause des faits sur lesquels il est inutile d'insister'.⁶ Tijdens mijn verdere analyse van de berichtgeving over de zaak bleek de pers bijzonder goed te zijn ingelicht over de loop van het onderzoek, maar tegelijkertijd werd duidelijk dat de kranten zich opvallend terughoudend toonden in het speculeren over de richting waarin het bewijsmateriaal onmiskenbaar wees. Het gerecht zag zich daarentegen genoodzaakt om die piste verder te ontwikkelen. De conciërge van het paleis van de graaf van Vlaanderen, dat zich net om de hoek bevond, had tijdens een verhoor immers aangegeven Bruyère steeds te hebben gemeden '[c]omme je savais qu'il avait la réputation d'être pédéraste'.⁷ Een andere respondent beweerde de avances van Bruyère aan den lijve te hebben moeten ondervinden. 'Il s'est composé envers moi comme s'il avait affaire avec une femme', kon hij de politie vertellen en om hierover geen enkel misverstand te laten bestaan, voegde de man er meteen aan toe wel degelijk te hebben weerstaan aan 'ses tentatives honteuses'.⁸ Nagenoeg elk verhoor bevestigde dat Isidore Bruyère als een notoir pederast door het leven ging. De melkman wist zelfs dat de conciërge regelmatig gasten ontving in het huis van zijn broodheer en dat die gasten er tegen betaling uit de kleren gingen. En wat meer was, hij kon zelfs aangeven waar dat slag onguire types elkaar wist te vinden.

Bruyère avait de sales mœurs, il ne me laissait jamais tranquille, bien des fois il a voulu me tripoter et se livrer sur moi à des attouchements. Je n'ai jamais voulu céder à ses fantaisies. Il m'a poursuivi, le membre viril à nu. Il me racontait qu'il recevait la visite

---

⁶ RA REA, niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', krantenknipsel, nr. 91.

⁷ Ibidem, niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', verhoor, nr. 96.

⁸ Ibidem, niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', verhoor, nr. 98.

d'hommes avec lesquels il s'amusait. Cela se faisait vers la soirée. Il me disait quelquefois qu'il en avait un bon à la main. Il payait certains individus pour venir chez lui, mais il préférait ceux qu'il ne devait pas payer. Il m'a invité, il y a environ un mois, à venir le rejoindre dans un estaminet de la rue nuit et jour, une nouvelle maison, ou nouvel estaminet et dans un autre estaminet de la rue du singe où il y a trois fenêtres. Le concierge m'a dit qu'il y avait là des militaires et des civils qui venaient pour s'amuser. Je n'y suis jamais allé.⁹

In tegenstelling tot de melkman trok de politie echter wel naar de vermelde cafés in de inmiddels gesloopte prostitutiebuurt rond de oude universiteit, waar zich nu het Centraal Station bevindt. De agenten werden daar van de uitbaters echter niets wijzer. Die hadden er uiteraard alle belang bij discreet te blijven over hun cliënteel. Men drong kennelijk niet verder aan, allicht omdat een andere piste meer resultaten beloofde. Onderzoeksrechter Benoidt, procureur Nagels en zijn substituut Delecourt richtten hun pijlen geheel op het verhoor van de grenadiers en karabiniers die in de stedelijke kazernes waren gelegerd. Camille Gustin, de huisbediende van baron Vrints, meende immers een korporaal van het 9de linieregiment te hebben zien aankloppen bij het huis van baron Osy tijdens het weekend waarin de moord allicht had plaatsgevonden. Twee soldaten, die er toen op wacht stonden, konden dat bevestigen, maar hadden de man niet herkend.¹⁰ Op 13 juni, vijf dagen na de ontdekking van het kadaver, confronteerden de magistraten Gustin met de mannen van het 9de regiment in het Klein Kasteeltje. Net op het moment dat het tijdrovende karwei op een sisser leek te zullen uitdraaien, meldde er zich een korporaal die eerder afzijdig was weten te blijven. De huisbediende herkende hem onmiddellijk, maar de jongeman ontkende in alle toonaarden. Hij beweerde het slachtoffer nauwelijks te hebben gekend, maar dat werd meteen tegengesproken door een van zijn collega-karabiniers. Ook de verklaring van de korporaal voor de grote snee in zijn rechterhand, die nog maar nauwelijks was begonnen te genezen, hield geen steek. Na lange ondervragingen, kraakte Arthur Wallemacq onder de toenemende druk van de bewijslast. Hij barstte in tranen uit en bekende snikkend de feiten.¹¹

---

⁹ RA REA, niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', verhoor, nr. 166.

¹⁰ Ibidem, niet geïnventariseerd, vooronderzoek 'Affaire Place royale', verhoor, nr. 9.

¹¹ Ibidem, vooronderzoek 'Affaire Place royale', verhoor, nr. 10.

In de bekentenis die is opgenomen in de bewaarde documenten van het vooronderzoek liet Wallemacq optekenen gehandeld te hebben uit zelfverdediging. Hij beweerde dat hij Bruyère verschillende keren te kennen had gegeven niet op zijn voorstellen te willen ingaan en dat de volhardende conciërge zich dan maar met geweld aan hem had trachten te vergrijpen. Of Wallemacq aan die verklaring heeft vastgehouden, is moeilijk met zekerheid vast te stellen. Aangezien het om een militair ging, werd de zaak onmiddellijk na de bekentenis immers overgedragen aan de militaire auditeur en de rest van het procesdossier lijkt niet te zijn opgenomen in de archieven van de krijgsraad.¹² In ieder geval brachten de kranten 's anderendaags een ander relaas van de feiten dat de jonge korporaal veel meer compromitteerde.¹³ Die zou zich namelijk gewillig hebben geprostitueerd aan Bruyère om aan het geld te komen dat hij nodig had om zijn hoogzwangere verloofde te onderhouden die niet langer zelf in staat was om aan de kost te komen. De conciërge was er echter op beducht om de jongeman aan zich te binden door zijn broodnodige betalingen achter te houden. Daarop zou Wallemacq ermee bedreigd hebben een andere geldschietter te zoeken 'dans le joli monde spécial ou Bruyère l'avait lancé.'¹⁴ waar hij volgens de *La Gazette* overigens ook gemakkelijk in zou zijn geslaagd, aangezien het om een knappe blonde jongen ging, met een dun snorretje en 'honingzoete' manieren.¹⁵ Bruyère ging echter niet in op de dreigbrieven en was dan ook erg verheugd wanneer de korporaal hem voorstelde om opnieuw af te spreken en de plooiën glad te strijken. Wallemacq, wanhopig op zoek naar inkomsten, was echter van plan om de druk nog verder op te voeren en kocht een gloednieuw mes om zijn eisen kracht bij te zetten. De mannen aten samen, deelden nadien nog het bed, maar toen de conciërge de ochtend daarop andermaal probeerde om de jongeman met een kluitje in het riet te sturen, volgde er een schermutseling en niet minder dan 24 fatale messteken.¹⁶

---

¹² Het dossier dat in het Rijksarchief werd aangetroffen bevat enkel de onvolledige documenten van het vooronderzoek dat door het parket van Brussel werd uitgevoerd.

¹³ Ibidem 15 juni 1899.

¹⁴ Ibidem, 15 juni 1899.

¹⁵ Ibidem, 14 juni 1899.

¹⁶ Het aantal messteken wordt vermeld in het verslag van de rechtszitting en de medische expertise in *L'Indépendance belge*, 31 augustus 1899.

Tijdens het proces rees de vraag of Wallemacq niet als ontoerekeningsvatbaar diende te worden beschouwd. Een medische expertise sprak dat echter tegen. De jonge militair had immers twaalf broers en zussen waarvan er geen enkele tekenen van mentale degeneratie vertoonde, bevestigden dokters De Broeck en Lebrun.¹⁷ Voor het Openbaar Ministerie was het dan ook een uitgemaakte zaak: ‘Walmacq [sic] n’est pas un inverti; il a voulu faire “chanter” Bruyère parce qu’il voulait éviter la misère; en achetant son couteau, il a prouvé qu’il voulait aller jusqu’au crime si le chantage n’aboutissait pas’.¹⁸ Er was niets fundamenteel mis met de beklaagde. Zijn gedrag kon niet verschoond worden door een erfelijke involuntaire afwijking zoals de seksuele inversie, een psychiatrische stoornis waarover in de Franse en Duitse forensische wetenschappen op dat ogenblik ontzettend veel te doen was. Men achtte de korporaal niet meer dan een ordinaire crimineel. Immoreel, dat wel, maar geen zieke wiens daden verontschuldigd konden worden door een psychosomatische afwijking zoals dat kort voordien een andere misdadiger nog gelukt was.¹⁹ De rechtbank bleek dezelfde mening toegedaan en veroordeelde Wallemacq tot levenslange dwangarbeid. Het snelle werk van de speurders verdiende een pluim. Het gerecht had goed werk geleverd en de commotie rond dit schandaal zou wel koelen zonder blazen.

Loos alarm

Niettemin mag duidelijk zijn dat de hele affaire de aandacht had gevestigd op een nauw met de criminaliteit geassocieerd netwerk van mannen dat blijkbaar steeds vaker werd opgemerkt. Een ongedateerd krantenknipsel uit de archieven van de Brusselse politie gaf aan dat ‘une pénible constatation est faite [...] à propos du drame mystérieux de la place Royale’.²⁰ Dit soort

---

¹⁷ *L'Indépendance belge*, 31 augustus 1899.

¹⁸ Geciteerd in *L'Indépendance belge*, 2 september 1899.

¹⁹ Aanklager Raymond De Ryckere verwijst in zijn pleidooi naar een zedenzaak van de Rue de Bodenbroeck waar de dader moet zijn vrijgesproken (en mogelijk is geïnterneerd) omwille van zijn ontoerekeningsvatbaarheid. Hij insinueert dat Wallemacq ‘comptait [...] sur la même indulgence dont a profité l’auteur de l’autre meurtre’. *L'Indépendance belge*, 2 september 1899.

²⁰ Stadsarchief Brussel, Police, 20ième siècle, Série D, D59-104, Prostitution-pédérastie, ongenummerd en ongedateerd krantenknipsel.

zaken was ondertussen immers schering en inslag geworden, beweerde de anonieme auteur, die zelfs gewag maakte van een ‘verontrustende frequentie’. Hij verzekerde zijn lezers er ook van dat het om meer ging dan louter een indruk. ‘Depuis quelques années’, vervolgde hij, ‘les rapports de police signalent à Bruxelles une effrayante progression du mal’. Meer nog, de zedenbrigade zou zelfs over niets verhullende statistieken beschikken. Op 18 juni verscheen in het dagblad *La Gazette* een al even alarmistisch opiniestuk. Met de kop ‘Crime à punir’ klaagde de auteur een wat hem betrof onhoudbare situatie aan. Men kon niet langer de ogen sluiten voor dit uitvloeisel van de ‘moderne ontsporing’. Het viel erg te betreuren dat de beschaving deze praktijk niet had weten uit te roeien. Indien afkeer, noch afkeur van de bevolking volstond om deze ‘plaag’ tegen te gaan, dan zou men effectieve straffen moeten instellen. De autoriteiten stonden bij gebrek aan rechtsmiddelen immers nagenoeg compleet machteloos. ‘Il n’y a pas crime, il n’y a pas délit quand il n’y a pas outrage public aux mœurs’, beklemtoonde de auteur. Het was de hoogste tijd dat er politiek werd ingegrepen.

Eh bien! Nous le répétons. Il faut que le délit soit institué. Il faut que des mesures énergiques soient prises pour que les ignobles personnages qui propagent leur souillure soient retranchés de la société, soient mis dans l'impossibilité de nuire.²¹

Die scherpe toon vond gehoor op het commissariaat, waar men zich enigszins moet hebben verbaasd over de rol die het eigen korps zou hebben vervuld in het detecteren van dit snel om zich heen grijpende fenomeen. Niets van wat in het archief van de Brusselse politie bewaard is gebleven, wijst namelijk op een gecoördineerde surveillance van een homoseksueel circuit. Sommige procesdossiers suggereren wel dat een paar agenten van de zedenbrigade speciaal als taak kregen een oogje in het zeil te houden in de buurt van beruchte urinoirs, zoals dat van het centraal gelegen Place de la Brouckère waar mannen op zoek naar seks wel eens meer gearresteerd werden voor openbare zedenschennis.²² Niettemin lijkt er voor het overige nauwelijks sprake van enige ernstige inspanningen om een complex en divers milieu systematisch in kaart te brengen. Sterker nog, het

---

²¹ *La Gazette*, 18 juni 1899.

²² RA REA, Correctionele zaken, Dossiers van gevonniste zaken, 1893-1899, portfolio 376, griffiernummer 3880 (1886).

verontrustende opiniestuk in *La Gazette* lijkt er de commissaris toe te hebben aangezet om na te gaan of wat daarin beweerd werd wel klopte. Twee dagen nadat het artikel werd gepubliceerd, schreef hij immers een brief aan het hoofd van de zedendienst met de vraag om ‘indications spéciales’ over ‘la question de la pédérastie’.²³ Een week later was het bestelde rapport klaar. Het bevestigde weliswaar dat de pederastie zich op ‘onrustwekkende’ manier verspreidde in de hoofdstad, maar bij nader inzicht leek de schaal waarop dat gebeurde al bij al nogal mee te vallen.²⁴ ‘Des maisons peu nombreuses il est vrai, servent de lieux de réunions aux individus qui s’adonnent à cette pratique’. Men kende er slechts vier, maar vermoedde dat er nog wel meer moesten zijn. Verder kon men enkel een lijst van niet meer dan 22 bij de politie gekende pederasten voorleggen. De weinig verhullende statistieken waarvan in de pers gewag was gemaakt, bleken in werkelijkheid een inflatie te zijn van de eigenlijke gegevens waarover men beschikte.

Het rapport wijst erop dat de Brusselse autoriteiten weinig begaan waren met het probleem dat de eerder geciteerde krantenartikelen op de politieke agenda gezet wilden zien. Bovendien schijnt daarin met de alarmistische journalistieke verontwaardiging nauwelijks verandering te zijn gekomen. De documentatie in het politiearchief blijft nadien opvallend schaars en niets wijst er voorlopig op dat er voor de jaren 1950 enig systematisch toezicht op gang kwam. In het buitenland werden ondertussen allerhande ingrijpende maatregelen getroffen om wat gezien werd als een bedreiging voor de jeugd of voor de nationale gezondheid de kop in te drukken. In Duitsland en met name in Berlijn trachtte de keizerlijke politie door de toepassing van strenge wetten de groei van een bloeiende homoseksuele subcultuur te fnuiken. De Engelse autoriteiten zagen zich bevestigd in hun pogingen om hetzelfde te doen na de internationale deining die de zaak-Wilde in 1895 had veroorzaakt. De militaire nederlaag van de Fransen tegen het jonge Duitsland in 1870 had het land ondergedompeld in een vlaag van cultuurpessimisme. Intelligentsia gingen er hevig tekeer tegen de perversen en inverten die tegelijkertijd als iconen en zondebokken van het internationale gezichtsverlies met de vinger werden gewezen. Ondanks het ontbreken van een wettelijk kader betaalde de Parijse

---

²³ Stadsarchief Brussel, Police, 20ième siècle, Série D, D59-104, Prostitution-pédérastie, briefnummer 14996.

²⁴ Stadsarchief Brussel, Police, 20ième siècle, Série D, D59-104, Prostitution-pédérastie, Rapport van de zedenbrigade met nummer 2206 (27 juni 1899).

politie informanten en legde steekkaartenbakken aan met duizenden namen om greep te krijgen op het verachte wereldje.²⁵ Aan het begin van de twintigste eeuw zorgde het prille en op Duitse leest geschoeide 'homoactivisme' van het Nederlandsch Wetenschappelijk Humanitair Komitee (NWHK) voor politiek oproer in Nederland wat er leidde tot de gedeeltelijke strafbaarstelling van gelijkgeslachtelijke seksualiteit. In het najaar van 1899 ontstond ook in België enig tumult rond een roman van Georges Eekhoud waarin een homo-erotische relatie werd beschreven die de grenzen tussen generaties en klassen overschreed. De Brugse procureur bleek zich echter al snel te hebben verslikt in zijn eigen geestdrift en de zaak groeide uit tot een debat over de constitutioneel verankerde artistieke vrijheid waaraan talloze opiniemakers deelnamen en waarbij het homoseksuele thema van het boek grotendeels naar de achtergrond verdween. Eekhoud werd overtuigend vrijgesproken. De commotie van 1899 heeft dan ook niet geleid tot fundamentele wijzigingen in het Belgische non-beleid en pas in 1965, op het moment dat verschillende andere landen op het punt stonden komaf te maken met de strafrechtelijke discriminatie van homoseksuelen, zou België een dergelijke discriminatie invoeren.

Conclusies

Over de precieze verklaring voor het opmerkelijke stilzwijgen van de Belgische overheden en hun schijnbare desinteresse voor de elders zo druk bediscussieerde homoseksualiteit dient nog heel wat werk te worden verricht.²⁶ Dit stilzwijgen zelf maakt evenwel duidelijk dat de redenen voor het feit dat deze geschiedenis in de Belgische historiografie nog maar nauwelijks aan bod is gekomen in belangrijke mate van heuristische aard zijn. Bij ontstentenis van een brede maatschappelijke discursieve preoccupatie met gelijkgeslachtelijke of niet-heteronormatieve seksualiteit is het opzetten van een efficiënte zoekstrategie namelijk een moeilijke oefening. Waar begint men immers te zoeken? Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de geschiedenis van de homoseksualiteit in België vooralsnog

---

²⁵ Deze steekkaarten hebben toegelaten om een uitgebreide studie te maken van de het laat-negentiende-eeuwse pederastenmilieu in Parijs. W. Peniston, *Pederasts and Others. Urban Culture and Sexual Identity in Nineteenth-Century Paris* (New York 2004) 67-147.

²⁶ Ik ga hierop in mijn proefschrift in voorbereiding uitgebreid in.

begint en grotendeels samenvalt met de kroniek van een voorzichtige en naar Nederlands model opgerichte beweging tijdens de jaren 1950: daar waar ook de bronnen beginnen.²⁷ Voor vroegere perioden is men echter aangewezen op het grasduinen in de bronnenreeksen van grote instellingen zoals het gerecht. Ook daar kan bij gebrek aan heuristische instrumenten, zoals een specifiek wetsartikel, enkel moeizaam en geduldig archivalisch werk resultaat opleveren. Een dossier zoals dat van de Place royale toont echter aan dat zelfs een volstrekt vergeten verleden zich laat vinden. In combinatie met de misschien ietwat minder tot de verbeelding sprekende, maar daarom niet minder waardevolle zedenzaken, krijgt men zo toch een inkijk op het bonte gezelschap dat tijdens het *fin de siècle* in het centrum van de stad balanceerde op de rand van het toelaatbare. Brussel beschikte wel degelijk over drukbezochte lanen en galerijen waar cruisende mannen elkaar wisten te vinden, over een gecodeerde mannelijke straatprostitutie, over kleine bars met schemerige achterkamers, over een 's nachts verlaten havenbuurt waar occasionele koppels in relatieve rust hun gangen konden gaan, over talloze half aan het oog onttrokken urinoirs en over grote parken die zich goed leenden tot clandestiene contacten.²⁸

Dat de geschiedenis van de homoseksualiteit in België tot nog toe grotendeels over het hoofd werd gezien, kan dus niet zomaar worden afgedaan als het schuldig verzuim van preutse historici uit een land van kwezels en castraten, zoals Lanoye het ooit typeerde. De Amerikaanse historicus George Chauncey, die een gelauwerde studie schreef over het homoseksuele milieu van New York in de late negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw, benadrukte dat 'the problem for the historian is not the absence of sources but the dispersion of those sources and the

---

²⁷ B. Hellinck, *Een halve eeuw (in) beweging. Een kroniek van de Vlaamse holebibeving* (Gent 2002); idem, 'Over integratie en confrontatie. Ontwikkelingen in de homo- en lesbische beweging', *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis - Cahiers d'histoire du Temps présent* 18 (2007) 109-129.

²⁸ Voor een eerste verkenning van het Brusselse homoseksuele nachtleven in de negentiende eeuw, zie N. Chartier, 'De onderbuik van Brussel. De mannelijke homoseksuele subcultuur in Brussel tijdens de negentiende eeuw', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis-Révue belge d'histoire contemporaine*, xxxviii.3-4 (2008) 407-435 (Verschenen als onderdeel van het themanummer: W. Dupont en H. de Smaele ed., *Hedendaagse geschiedenis van de seksualiteit in België-L'histoire contemporaine de la sexualité en Belgique*).

absence of guides to them.’²⁹ Er stelt zich, met andere woorden, een heuristisch probleem dat enkel door uitgebreid en geduldig contact met divers bronnenmateriaal kan overkomen worden. ‘The exciting news’, besloot hij, ‘is that the sources are there; the sobering news is that they are hard to find.’³⁰

---

²⁹ G. Chauncey, *Gay New York. Gender, Urban Culture and the Making of the Gay Male World, 1890-1940* (New York 1994) 369.

³⁰ Chauncey, *Gay New York*.